

Perustuslakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

Lakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 133/2021 vp): Asia on saapunut perustuslakivaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava lakivaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- lainsäädäntöneuvos Jukka Siro, oikeusministeriö
- oikeusneuvos Pekka Koponen, korkein oikeus
- professori Janne Salminen
- professori Sakari Melander
- professori Mikko Vuorenpää

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi oikeudenkäymiskaarta sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia, oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia, elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annettua lakia, oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annettua lakia ja turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettua lakia.

Esitys liittyy valtion vuoden 2022 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan laissa erikseen säädettävänä ajankohtana.

Hallituksen esitykseen sisältyvissä säätämisperusteluissa lakiehdotuksia tarkastellaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin, oikeuden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, omaisuuden suojan ja henkilötietojen suojan kannalta.

Valiokunnan lausunto PeVL 43/2021 vp

Hallituksen käsityksen mukaan esitys on perustuslain ja Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukainen ja siihen sisältyvät lait voidaan siten hyväksyä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Ehdotuksesta arvioidaan kuitenkin olevan aiheellista pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

(1) Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi, että käräjäoikeudessa vastaanotettavasta suullisesta todistelusta tehdään kuva- ja äänitallenne. Jos asiassa haetaan muutosta, hovioikeus ja korkein oikeus ottavat suullisen todistelun lähtökohtaisesti vastaan tallenteelta, eikä todistajia ja muita oikeudenkäynnissä kuulusteltavia henkilöitä kutsuta esittämään kertomustaan uudelleen. Lakiin ehdotetaan otettaviksi myös säännökset käräjäoikeudessa kuullun henkilön uudelleen kuulemisesta ja tällaisen henkilön lisäkuulemisesta. Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi tilanteista, joissa suullinen todistelu voidaan esittää pääkäsittelyssä siihen viittaamalla siten, että muutoksenhaku tuomioistuimien perehtyy todisteluun asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.

(2) Ehdotettu sääntely on merkityksellistä ennen muuta perustuslain 21 §:ssä turvattun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta. Jokaisella on perustuslain 21 §:n mukaan oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsitelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Säännöksessä luetellaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon tärkeimmät osa-alueet. Luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi (HE 309/1993 vp, s. 74). Perustuslain 21 §:n säännökset eivät estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia niissä turvattuihin oikeuksiin, kunhan tällaiset poikkeukset eivät muuta kulloinkin kyseessä olevan oikeusturvatakeen asemaa pääsääntönä eivätkä yksittäistapauksessa vaaranna yksilön oikeusturvaa (ks. esim. PeVL 39/2014 vp, s. 2).

(3) Esityksen tavoitteena on muun muassa parantaa muutoksenhaussa tapahtuvan näytön arvioinnin oikeellisuutta ja tehostaa muutoksenhakumenettelyä. Sääntelyllä pyritään siten osaltaan edistämään perustuslain 21 §:ssä turvattujen oikeuksien toteutumista. Samalla ehdotuksella on kuitenkin hallituksen esityksessäkkin (s. 19, 21) kuvatulla tavalla vaikutuksia oikeudenkäynnin välittömyyteen ja julkisuuteen. Esitykseen sisältyy varsin laaja ja seikkaperäinen jakso ehdotuksen suhteesta perustuslakiin. Lakiehdotuksia tarkastellaan paitsi perustuslain 21 §:n myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kannalta.

(4) Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että kyseessä on varsin merkittävä uudistus. Valiokunta korostaa sääntelyn ja sen vaikutusten huolellisen seurannan tarvetta.

Uudelleen kuulusteleminen

(5) Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota sääntelyyn käräjäoikeudessa kuulustellun henkilön uudelleen kuulustelemisesta. Oikeudenkäymiskaaren ehdotetun 26 luvun 15 a §:n 1 momentin mukaan tällainen uudelleenkuulustelu on mahdollista vain erityisestä syystä. Esimerkkejä eri-

Valiokunnan lausunto PeVL 43/2021 vp

tyisen syyn käsilläolosta selostetaan lainkohdan perusteluissa (s. 74). Säännöksen sanamuodon perusteella kynnys uudelleen kuulustelemiselle on varsin korkea.

(6) Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdan d alakohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat. Tämä oikeus kuuluu myös perustuslaissa mainittuihin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin (HE 309/1993 vp s. 74, PeVL 39/2014 vp s. 2/II, PeVL 31/2005 vp s. 4/II). Perustuslakivaliokunta on suhtautunut pidätyvästi sääntelyyn, jossa rikosasian vastaajan kuulustelu-oikeutta pääkäsittelyssä rajoitetaan, mutta pitänyt joissakin erityistapauksissa mahdollisena rajoittaa kuulustelu-oikeutta alioikeusvaiheesakin (PeVL 39/2014 vp, s. 3—4).

(7) Perustuslakivaliokunta korostaa sitä hallituksen esityksessäkin mainittua seikkaa, että arvioitaessa erityisen syyn käsilläoloa tulee ottaa huomioon Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ja sitä koskeva ratkaisukäytäntö. Uudelleenkuulustelu on toimitettava, jos oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaaminen sitä edellyttää.

Todistelun esittäminen viittaamalla

(8) Käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettava suullinen todistelu voidaan ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 a §:n 3 momentin mukaan esittää pääkäsittelyssä kokonaan tai osittain viittaamalla siihen, jos hovioikeus harkitsee tämän soveliaaksi. Hovioikeus perehtyy tällöin viittaamalla esitettyyn suulliseen todisteluun asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.

(9) Lainkohdan perustelujen (s. 76) mukaan hovioikeuden tulisi soveliaisuusharkinnassaan kiinnittää huomiota erityisesti menettelytavalla saavutettaviin prosessitaloudellisiin hyötyihin. Suullisen todistelun esittäminen viittaamalla siihen voisi olla soveliaasta etenkin silloin, kun asiassa toimitettava pääkäsittely on pitkäkestoinen. Esityksessä (s. 23—24) arvioidaan, että todistelun esittäminen viittaamalla voi lyhentää asianosaisten oikeudenkäyntiin käyttämää aikaa ja vähentää siten näiden kustannuksia.

(10) Ehdotettu viittaamismenettely on kuitenkin samalla omiaan heikentämään oikeudenkäynnin välittömyyttä, ja se myös kaventaa jossakin määrin oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumista. Sääntelyn vaikutukset perustuslain 21 §:ssä turvattuihin oikeuksiin huomioon ottaen säännöksen soveltamisedellytykset jäävät perustuslakivaliokunnan mielestä varsin väljiksi. Perustuslakivaliokunta kehottaa lakivaliokuntaa harkitsemaan säännöksen sanamuodon täsmentämistä. Perustuslakivaliokunta korostaa myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten huomioon ottamista harkittaessa todistelun esittämistä viittaamalla.

Resurssit

(11) Hallituksen esityksessä on tehty selkoa lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista. Arviossa videotallennusjärjestelmän kertaluonteisista suunnittelu- ja rakentamiskustannuksista sekä vuosittaisista ylläpitokustannuksista on jonkin verran epävarmuuksia.

Valiokunnan lausunto PeVL 43/2021 vp

(12) Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asioiden viivytyksettömään käsittelyyn liittyvien perusoikeuksien merkitykseen oikeusvaltion kulmakivinä (PeVL 5/2018 vp, s. 2, PeVL 12/2017 vp, s. 2, PeVL 14/2016 vp, s. 9, PeVL 29/2014 vp, s. 2). Valiokunta on korostanut myös, että tuomioistuinten ja muiden oikeusturvan toteuttamisesta vastaavien viranomaisten perusrahoitus on turvattava riittäväällä tavalla hankalissakin taloustilanteissa (PeVL 19/2016 vp, s. 4, PeVL 14/2016 vp, s. 9, PeVL 9/2016 vp, s. 5 ja PeVL 29/2014 vp, s. 2/II). Tällä on merkitystä tuomioistuimissa käsiteltävien asioiden kautta huomattavasti laajemmalle kuin vain tuomioistuinlaitokseen tai muutoin oikeusministeriön hallinnonalalle (PeVL 19/2016 vp, s. 4–5).

(13) Perustuslakivaliokunta on kiirehtinyt nyt ehdotettavalla lainsäädännöllä toteutettavaa oikeudenkäyntien videotallentamista ja pitänyt tärkeänä, että tarvittavat varat videoinnin käyttöönottoon järjestyvät (PeVL 20/2014 vp, s. 3/II, ks. myös PeVL 29/2014 vp, s. 2/II). Valiokunta korostaa, että rahoituksen järjestelmän perustamis- ja ylläpitokustannuksiin on oltava riittävä siten, ettei uudistuksen toteuttaminen johda säästöihin oikeuslaitoksen muissa menoissa (ks. myös PeVL 20/2014 vp, s. 4/I).

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Perustuslakivaliokunta esittää,

että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Helsingissä 23.11.2021

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Johanna Ojala-Niemelä sd
varapuheenjohtaja Antti Häkkänen kok
jäsen Outi Alanko-Kahiluoto vihr
jäsen Bella Forsgrén vihr
jäsen Jukka Gustafsson sd
jäsen Petri Honkonen kesk
jäsen Olli Immonen ps
jäsen Mikko Kinnunen kesk
jäsen Anna Kontula vas
jäsen Mats Löfström r
jäsen Sakari Puisto ps
jäsen Wille Rydman kok
jäsen Tuula Väättäinen sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Liisa Vanhala